

Не знам шта је Косово. Не знам чије је, мислим да чак више не знам ни где је. Где је Косово? У неким песмама, у неким старим манастирима, у новим џамијама, у неким Албанцима и Србима, у људима који су дивни, који су предивни, и који су исти, и отворени... и који су у исто време језиви; у људима које никада, никада, ни да останем овде милион година, нећу упознати. Нећу их разумети. Не знам ништа о Косову.

Пре неког времена Уликс Фехмију, београдски глумац који је (нормално) побегао из Србије главом без обзира, написао је књигу о свом оцу – легенди Бекиму Фехмију и назвао је *Блиставо и страшно*. То је можда, не улазећи у садржај књиге, најближе ономе што мислим и осећам о Косову. Блиставо је и страшно; мислим да ништа страшније од Косова нисам нити видела, нити могла да замислим. Ни на једном месту на свету, ни на Тајланду који је на другом крају света и где ми се десило да се неколико пута затекнем сасвим сама – нисам осетила ни приближно сличну самоћу: то је посебна врста самоће (и нема везе што су људи свуда око тебе); никада и нигде нисам осетила сличан страх, страх коме не знам ни имена ни узрока – страх који човек може да осети само и једино на Косову. Није то ни због ратних прича, ни због слика које се урежу у сећање и којих човек не може да се ослободи, ако је имао ту несрећу да слуша исповести ратника; није ни због неких криминалаца које не познајеш, али који тебе познају... Нису ни разрушена гробља та која те плаше, ни спаљене цркве, нису ни споменици погинулих шиптарских хероја, ни мрки мрак када седиш у ноћи без струје, није ни звук хеликоптера који надлећу... није ни то што никад не знаш да ли и колико живота на души има онај преко пута кога седиш... Није ништа од свега тога, и све је заједно. Страх је и неповерење је и никога не познајеш, а ни себи више не личиш на себе од раније.

Пре нешто више од годину дана, када сам први пут била у Приштини, упознала сам дивног, великог глумца – Енвера Петровција. Седели смо на његовој тераси, ноћ је била хладна и небо је било пуно звезда, пили смо виски... Дали су ми неко ћебе... Све се то дешавало месец дана након проглашења независности и Енвер је био срећан и био је тужан и био је отворен и забринут и храбар и уплашен... и тек сада разумем да се на Косову само такав и може бити. Овде никад ниси срећан без туге, никад ниси отворен без страха, овде нико никога не познаје и свако зна све о свакоме. Нема, поновићу још сто пута, нема страшнијег места од Косова. Нема горих и нема срдачнијих људи од косовских Срба и косовских Шиптара...

Када ми је Енвер, тужно срећан и гостољубив као да сам му нека давна рођака коју није видео много година; када је, дакле, причљив, уз виски и уз цигарете и уз поглед на град

изнад кога је небо другачије него било где на свету; када ми је на, чини ми се, највећој и најлепшој тераси на Косову говорио о себи, о путовањима и лутањима, о идентитету југословенског глумца на парченцету бивше српске земље; када ми је говорио о одласцима и враћањима – нисам имала представу да ми један човек управо, у том тренутку, отвара ризницу, да се разоткрива предамном, непознатом и блиском; да ми даје, опијен од свега, од Независности, од бриге за сутра, од вискија и изненађења мојом посетом; да ми даје читав један свет на увид. Нисам знала да сачувам тајну. Нисам знала да се не сме писати, да се не сме препричавати, да се не сме сензационалистички, новинарски, да се не сме глупо проследити податак, стављати на насловну страну, да се не сме доводити у опасност. Није то податак, то је тајна. Као и све праве приче о Косову, које треба да остану незаписане, сакривене, о којима се не сме причати јер никад не знаш кад, и никад не знаш зашто, твоје приче могу некога да коштају посла, мира или, на крају, да коштају главе.

Годину дана касније, видела сам једну светлу, дневну Приштину и у њој неке кафиће, неке људе који раде на РТК (Радио-телевизија Косова), неке Србе, Албанце, Босанце, неке „мешовите“, неке што их баш брига како се зове држава у којој живе него хоће једноставно да живе, да иду у балетске школе, неке анационалне, неке што би да играју у позориштима и што причају и српски и енглески и помажу се рукама и мимиком, неке што им није важан језик којим се разговара, само ако се разговара, неке младе... Видела сам да је неко, у међувремену, избрисао прошлост, да је избрисао сећања, да се рађају и одрастају неки нови... речју, нису нам на време јавили да Приштина више није српски град.

Нешто после првог повратка (моје касније повратке и одласке више не знам ни како да називам, одакле се враћам, а где одлазим – ја то у овом тренутку не знам) ... после, дакле, мог првог повратка са Косова, направила сам један подужи и сасвим, сасвим неуобичајени интервју са Љубишом Ристићем, и била поносна на читавих осам страница и наслов „Моји Шиптари“. Мислила сам да је егзотично, да је лепо, да треба сваки човек да прича о „својим Шиптарима“... О својим Хрватима, својим Босанцима, својим хомосексуалцима и уопште о свим својим „другима“ који нису никакви „други“ него су исти они који смо ми сами. Сећам се да сам била љута на оне који су измислили реч „другост“ и да сам мислила да они нису никакви „бранитељи“ те „другости“ а да је њихов расизам гори од сваког примитивног, отвореног и смешног расизма. Њихов је расизам перфидан, мислила сам, јер он наводно штитећи „друге“ само акцентује... одваја... затвара „друге“ у гето... стављајући их све у исти кош... мислила сам да тај фини расизам етикетира „друге“ подсећајући их, у сваком тренутку, на то да су „различити“ и једноставно „други“.

Мислила сам да, тако, ни на Косову нема „других“ и – погрешила сам. Нисам имала појма. Сви су на Косову „други“: Срби су „други Срби“, Шиптари су, опет, неки други Шиптари,

неки о којима ми нико није причао...

Мислила сам, Косово је непресушан извор, све што видим на Косову је једно велико чудо, необично је, прелепо... Престрашно је. Мислила сам да ћу доласком на Косово за једно кратко време написати безброј прича и да је од свега најмање важно коме приче иду у прилог. Јер мене је занимало да разгледам слике, важна је слика и важна је прича. А прича треба, мислила сам, да буде једноставна: „ни за једне, ни за друге, ни за треће... само за људске судбине“, као што је то мој отац рекао пре скоро тридесет година, када је загребачком *Вијеснику* дао један леп и озбиљан интервју, и када је позивао модерне позоришне раднике да, уместо што играју увек модерног Магбета, дођу на Косово. „Узми магнетофон и дођи на Косово – где се чудеса дешавају“ рекао је отприлике „и за три дана направићеш сценарио... само пусти људе да говоре.“

Мислила сам да је лако. Мислила сам да је важно само немати лошу намеру. Немати чак никакву „намеру“ – само писати. Нисам имала представу где долазим, нисам ни сањала да може да ми се догоди чак и то да након неког времена не знам више ни како да одем. Да ће доћи тренутак када више, ни себи ни другима, нећу умети да објасним ни зашто сам уопште, по шта сам дошла на неко Косово, које бих сада можда најрадије и заборавила.

А не могу да заборавим.

Док пишем како не волим, како сам ужаснута Косовом, како никад нисам живела на горем месту – долази ми у сећање једна друга слика. То је нека зима, фебруар, годишњица проглашења независности. Снег и југ Косова и серпентине и вожња кроз нека дивља брда која заиста личе на крај света. За која се, заправо, може слободно рећи да свету и не припадају. Путујемо са двоје кола: лепи и талентовани Нинослав Ранђеловић који је снимео, скроман, нека 24 документарна филма о Косову; његов пријатељ Света Стефановић – некадашњи оперативац Небојше Човића (не знам ко је Човић, а само донекле схватам шта би могло да значи ово „оперативац“), Дечанац, импозантан: прича шиптарски, руски, италијански, ко зна шта још... затим наш брат, Жења Баранов, специјални извештач Првог програма руске државне телевизије, који зна више косовских села и људи у тим селима и њихових судбина него већина српских новинара који воле да сврате на Космет; онда Жењин преводац и пријатељ Горан Шимпрага с којим сам у стању да причам телефоном целу ноћ и да обоје не престајемо да се смејемо; са нама и један камерман; и Светина ћерка која је дошла да види Косово, она ћути и гледа кроз прозор. Онда украшени Призрен, милион светиљки и застава, прослава Независности, стрме улице и старе куће – није то ни Европа, ни Србија, ни

Исток – ја не знам шта је то и у шта спада.

Рус снима једног усамљеног српског старца. Старац, бивши наставник, генерацијама уназад Призренац, фин, живи у новој великој и празној кући. Та кућа, ти празни зидови, та огромна самоћа овог старог усамљеног господина и она бучна, окићена прослава на улицама... све је страшно. Кућу су му сазидали Албанци на месту његове старе, породичне куће коју су 17. марта 2004. запалили и срушили до темеља неки други, или ти исти Албанци (то никад не знаш). Онда Високи Дечани, литургија и благослов владике Теодосија. На врх брда манастир, брда прекривена снегом, све је бело, све неземаљски. Као Косово, па и српство, на крају. Неземаљско. Онда опет возња. Ноћ, снег, Проклетије, Пећ – и ја не знам више да ли је то прелепо или је застрашујуће, или није ништа од тога свега него само превише историје, која је грозна и лепа. Као и Косово – све је грозно и лепо.

Свака возња косовским југом је чудесна, потресна и лепа. Косовски југ је узбудљив и богат. Брдо слика... Сваки повратак на север је враћање на место које умара. То је слика једног ружног света, ружних кућа, слика света који зида ружне куће и који граби простор. А простор је брод који тоне.

Ја не знам да ли је у праву Марко Јакшић са својом причом о некаквој политици „тврдог националног севера“. Не знам да ли је забавна или је егзотична или је ужасавајућа, или чак отужна његова Али Бабина пећина са свим оним разбојницима који долазе газди на ноге, у једном симпатичном ресторану, у једном малом хотелу, у једној смешној улици.

Ја не знам да ли су у праву „издајници с југа“ који се не претварају да не разумеју албански и који се не претварају да је Косово још увек у Србији. Ја не знам да ли је паметније правити се да не видиш стварност и измислити неку своју, бољу и лепшу; или је паметније прихватити чињеницу да време не стоји и да су се од онда, када је Косово још било Србија, догодиле разне ствари... и да су те ствари промениле слику света који гледаш... и да си можда и сам допринео промени... Ја чак не знам ни да ли су уистину завађене те две српске (а ни оне друге две – албанско-српске, па онда и албанско-албанске), не знам, дакле, да ли су стварно завађене све те „стране“... Ја не знам, и не желим да знам ко са ким и због чега сарађује; ко је кога и зашто убио или покушао да убије; не знам и не желим да знам зашто се Срби и даље отимају о нешто што више не личи ни на илузију о моћи, на територији која је у овом мечу изгубљена и која је свачија, па и српска... али све мање.

Куд год да кренем теби се враћам

Пише: Ана Радмиловић
среда, 21 октобар 2009 12:48

Ја немам ставове када је реч о Косову, и можда би био ред да признам да нисам дошла овде ни због неких превеликих новинарских амбиција, ни у нади да ћу брзо и лако да зарадим нешто више новца него што бих била у могућности да сам остала у Београду, почетком 2009. када смо се сви уплашили фамозне кризе.

Признајем, дакле, дошла сам на Косово, на првом месту, због тога што сам се, истина случајно (уколико је ишта случајно) родила овде. И због тога што је уобичајено, или макар уљудно, заинтересовати се (кад-тад) за ту фамозну ствар коју зову „место рођења“. Родила сам се, дакле, у Пећи. Баш тамо где су оне Проклетије које су ме ужаснуле када сам се први пут возила кроз тај крај. Када сам већ то признала, рачунам, требало би да признам и то да сам се пре скоро годину дана крстила у Патријаршији. Из љубави према њеној лепоти, из сујеверја у вези са „местом рођења“ или из ординарног снобизма – нека тумачи ко како 'оће. Након тога признала бих, ко од шале, и то да сам се са кумом посвађала (и да се од тад стално мирим и свађам с њим) већ исте вечери после тог децембарског поподнева када смо били у заједништву пред свим оним светим моштима и молитвеницима; пред иконама сачуваним а и пред оним другим, нетрагом несталим, изгубљеним у сеобама и пљачкама; пред рукописима и златарским радовима; и радовима књиговезачким; пред чипком оперваженом нитима златним и сребрним што их је онај Јеген Паша покрао и на осам камила однео да их нико више не пронађе; као и пред једним патријархом што му је саркофаг изван цркве, под ведрим небом, за казну остао; затим пред Родоповим звоном свеца Николе из села Мала Бањска – где ћу, неколико месеци касније, затећи цркву, спаљену, опустошену, како стоји као костур усред разрушеног гробља – сви напуштени... Када смо, дакле, пред оним Јеванђељем на пергаменту што је најстарије и што је из 12. века и пред Духом у светом чину; када смо, као и многи пре нас, понављали „Одричем се“ свега онога чега је требало да се одрекнемо...

Ето, због тога Косово. А да ли сам нашла оно што сам мислила да ћу наћи, и да ли сам уопште знала шта тражим – нисам. Све сам друго нашла, осим онога што сам замишљала верујући да је моје „место рођења“ нешто... нешто друго, а не ово што сам затекла.

Значи, шта је Косово, чије је Косово и где је Косово – ја заиста не знам. Не знам, дакле, а и не желим да знам ни то ко је у праву а ко греши, од свих оних силних „страна“ и „струја“, и од свих тих, по потреби неистомишљеника, а по потреби сабораца. Ја немам ставове, поновићу, и немам мишљење. О Косову, дакле, немам мишљење. Имам само слике, памтим призоре и можда ћу, једног дана кад све ово буде иза мене, умети да објасним прво себи, а онда ћу лако са другима – шта је то што сам видела док сам гледала Косово.